

»O, srečen človek, ki ima tako delo«

Moderna galerija v Ljubljani, dograjena leta 1948, je hiša, ki je zanelila spor med največjima slovenskima arhitektoma: Jožetom Plečnikom in Edvardom Ravnikarjem – Odraža tako Plečnikov kot Le Corbusierov vpliv, ki ju je Ravnikar nadgradil z lastno poetiko

Tekst: **Smilja Štravs**

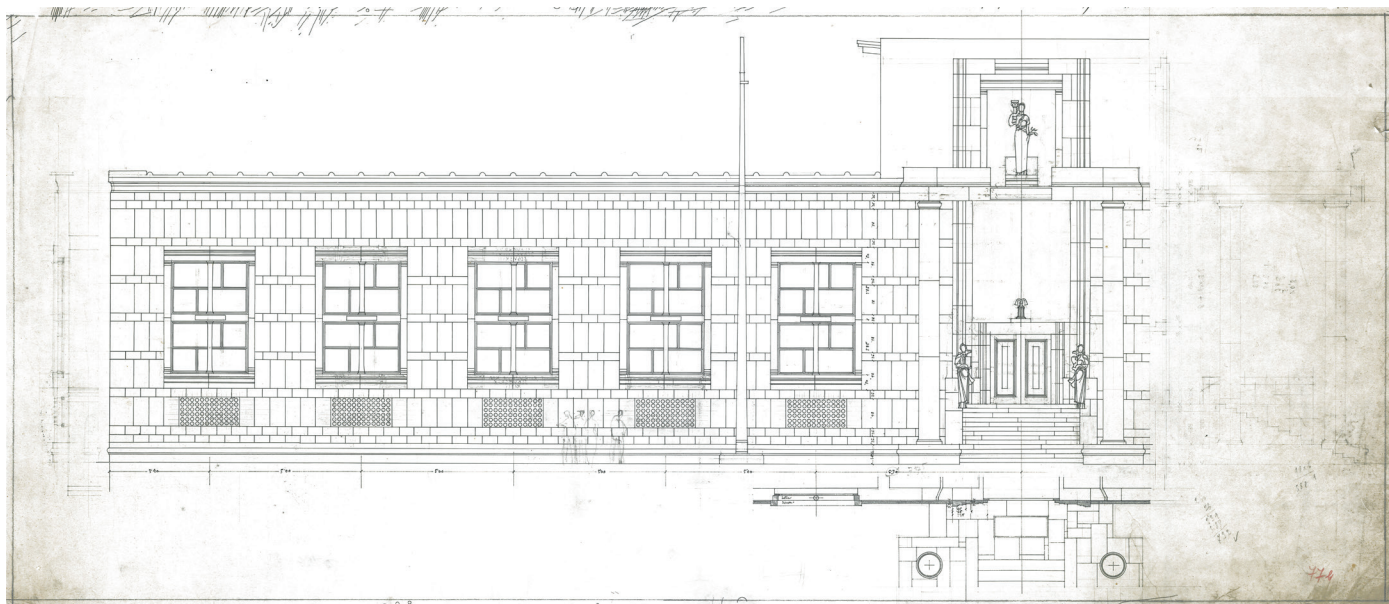
Letos mineva 30 let od smrti arhitekta Edvarda Ravnikarja (1907–1993), zato je Ministrstvo za kulturo leto 2023 razglasilo za Ravnikarjevo leto. Plečnik tako predaja štafeto svojemu učencu Edvardu Ravnikarju, arhitektu, ki je zaznamoval povojno slovensko arhitekturo ter jo s svojo modernistično/teh-

nološko arhitekturno retoriko usmeril na pot sodobnega časa. S svojim silovitim, izjemno izvirnim in eklektičnim izraznim arhitekturnim jezikom je v razburljivem povojnem svetu industrijske družbe v naš arhitekturni prostor vnesel duha sodobne tehnologije in množične produkcije.

Arhitekt Edvard Ravnikar je pomembno zaznamoval arhitekturno dogajanje v drugi polovici 20. stoletja pri nas.

Arhitekt Edvard Ravnikar, učenec arhitekta prof. Jožeta Plečnika, je s svojimi deli in osebnostjo ključno zaznamoval arhitekturno dogajanje v obdobju druge polovice 20. stoletja pri nas. Sodelovanje pri projektu Moderne galerije (MG) v Ljubljani (dograjena je bila leta 1948), kjer so se prepletale ustvarjalne poti učitelja in učenca, je bilo za mladega arhitekta prelomno, saj predstavlja začetek njegove samostojne poti. Skoraj petnajstletna zgodba o gradnji MG je zapletena, povezana s številnimi dejavniki in osebami ter polna nepričakovanih intrig, ki nam jih je razkril dr. **Bogo Zupančič**, kustos in direktor Muzeja za arhitekturo in oblikovanje: »Mladi Ravnikar si je moral izboriti mesto v profesionalnem okolju, ki je bilo bolj naklonjeno in je častilo predvsem Plečnika. Prav pri snovanju Moderne galerije sta se arhitekta tudi osebnostno razšla.«

Fotografija: arhiv MAO, arhiv Moderna galerija

Galerija namesto grobnice

V tridesetih letih 20. stoletja so v Ljubljani živeli bogati in prosvetljeni posamezniki, ki so darovali denar za javno dobro in za javne stavbe. Projekt Moderne galerije, ki je stal šest milijonov dinarjev, je primer zasebno-javnega partnerstva; kot lahko preberemo v časopisu Slovenski narod, je umetnostni zgodovinar dr. Izidor Cankar v imenu dedičev pokojnega industrialca Dragotina Hribarja galeriji daroval tri milijone dinarjev, po pol milijona sta primaknili še Hranilnica Dravske banovine in Mestna hranilnica, nekaj malega, dvesto tisoč, je dala mestna občina, zemljišče, ki je bilo sprva rezervirano za oficirski dom, je na vztrajno prigovarjanje

umetnostnega zgodovinarja Izidorja Cankarja v Beogradu darovala Dravska banovina.

Konec decembra 1935, dobrega pol leta po diplomi, je Ravnikar na povabilo prof. Plečnika začel risati izvršne načrte za Univerzitetno knjižnico v Ljubljani. V tem času ga je umetnostni zgodovinar prof. dr. Izidor Cankar, ki je nadobudnega Ravnikarja poznal že iz večernih srečanj na svojem domu, želel pridobiti za projekt MG, seveda pod okriljem mojstra Plečnika. Po Cankarjevi zamisli je Ravnikar v začetku marca 1936 izrisal načrt MG v obliki grškega križa (križ v kvadratu), od katerega pa je Cankar sam odstopil. Ravnikar je do konca julija 1936 pod Plečnikovim vodstvom naredil okoli dvajset

skic Moderne galerije. Cankar je v imenu dedičev industrialca Dragotina Hribarja upravljal s tremi milijoni dinarjev, ki mu jih je namesto za gradnjo Hribarjeve grobnice uspelo preusmeriti v gradnjo MG v Ljubljani. Ocenil je, da bo gradnja galerije cenejša od gradnje grobnice. Hkrati je v Beogradu izposloval, da so parcelo nasproti pravoslavne cerkve v Ljubljani namenili za Umetnostni dom. Cankar s Plečnikovimi predlogi, ki jih je vseskozi risal Ravnikar, ni bil zadovoljen: »Na njegovo pomoč ne računam več. Oglato mi je ljubše,« je zapisal Cankarjeve besede Ravnikar v svoj dnevnik 17. avgusta 1936.

Zadeve, povezane z gradnjo Moderne galerije, so se dodatno zapletle zaradi Cankarjevega odhoda v Argentino na položaj jugoslovanskega veleposlanika konec oktobra 1936. Cankar je vodstvo gradbenega odbora, ki je bil po Ravnikarjevih besedah dezorientiran, prepustil umetnostnemu zgodovinarju dr. Francetu Steletu. Ravnikar je sredi leta 1937 poslal Cankarju v Buenos Aires tri od štirih različic projekta, med njimi tudi svojo.

Odbor je medtem doma v Cankarjevi odsotnosti vseskozi skušal prenesti projekt iz rok mladega arhitekta pod okrilje mojstra Plečnika in banovinske uprave, tako da se je Ravnikar, sklicujoč se na Cankarja, nenehno boril za svoje mesto pri projektu. Ravnikar je v dnevnik 9. decembra 1937 zapisal: »Ko je prišel (Cankar, op. p.) iz Am. (verjetno na dopust v Ljubljano, op. p.), mu je ban pokazal Pl. načrt in ga zagovarjal, on (Cankar, op. p.) pa ga je ovrgel in pokazal, da je ta (Ravnikarjev, op. p.) boljši. Isto s Steletom.«

Cankar izbere Ravnikarja in razjezi Plečnika

Plečnikov načrt se je Cankarju zdel predrag in mu sploh ni bil všeč. Dne 9. decembra 1937 je Cankar izročil banovini ustanovno listino, Ravnikarjev načrt in 3 milijone. Tako mu je banska uprava na podlagi odloka 7. februarja 1938 končno poverila izdelavo načrtov in delno tudi gradbeni nadzor nad MG. To je seveda razjezilo Plečnika! Sledili so še zapleti, povezani s programskimi spremembami, z razpisi in izvajalci del za MG pa vseskozi s previsokimi predračuni, podkletitvijo celotne stavbe ter namero, da bi pred MG postavili spomenik kralja Aleksandra. Podjetnik Karel Kavka je začel gradbena dela v začetku novembra 1939, gradbeno dovoljenje pa je bilo podeljeno 14. decembra 1939.

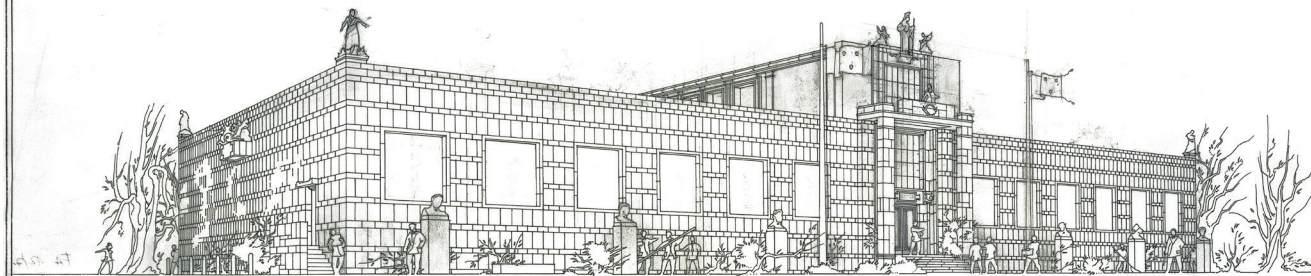
Končanje del na MG se je zaradi druge svetovne vojne zavleklo v začetek petdesetih let 20. stoletja. Cankar in Plečnik se pri projektu MG enostavno nista ujela. Eden od razlogov je bil, da slednji ni bil navdušen ne nad moderno in še manj nad sodobno umetnostjo. Plečnik je galerijo želel zasnovati monumentalno, kar bi dosegel tako, da bi bil program razporejen po obodu parcele v pritličju in nadstropju v kombinaciji z notranjimi dvorišči, fasade bi bile bogato razčlenjene s klasičnimi prvina. A vse to bi podražilo gradnjo!

Ravnikarjev predlog je bil v zasnovi bolj enostaven, funkcionalen in predvsem cenejši, od potrditve do končanja pa je doživel več manjših sprememb. V bistvu pa je takšen: vsi razstavniki prostori so v nekoliko dvignjenem pritličju, s čimer je doseženo enakovredno

Moderna galerija je horizontalen poudarek ob vstopu v park Tivoli, ki sta ga nekoč krasila v raster razporejen gozd topolov in plitev bazen z ločjem. Galerija ima dvignjen portik, s katerega se skozi vestibul vstopi v osrednjo dvorano; levo od nje je nameščena stalna postavitev, desno so razstavniki prostori za občasne razstave.

MODERNA GALERIJA

obravnavanje posameznih umetniških del, servisni prostori so v kleti, uprava s kabineti in knjižnico pa v nadstropju v osi objekta v širini poudarjenega baldahina.

V stavbo vstopimo skozi vestibul neposredno v osrednjo, nekoliko višjo dvorano z vzhodno in zahodno lateralno svetlobo, iz nje se obiskovalec usmeri levo in desno v podolgovate razstavne dvorane s severno-južno bazilikalno osvetlitvijo. Vhod za obiskovalce je s tivolske promenade, vhod za osebje, dovoz umetnin pa na drugi strani stavbe po klančini. Zaradi skoraj sočasne gradnje Univerzitetne knjižnice in MG je na njiju videti več podobnosti kot različnosti v obravnavi posameznih arhitekturnih elementov.

Delo, ki ga je Ravnikarju zavidal sam Le Corbusier

Moderna galerija je po besedah Ravnikarja klasično obravnavana tema, k temu bi lahko dodali, da gre za obravnavo s prefinjenimi potezami, značilnimi za Plečnikov arhitekturni jezik in sintakso. Modernost se navzven ne kaže agresivno z modernimi načeli takrat aktualne arhitekture, ampak je prisotna abstraktno, skoraj nevidno, deloma v zasnovi tlorisov, deloma v proporcijemskem ključu na glavnem pročelju. Glavni vhod, ki je v visokem pritličju, poudarja široko vhodno stopnišče, prekrito z monumentalnim baldahinom. Pročelje je, podobno kot pri NUK, obloženo z različno obdelanimi, vendar belimi kamnitimi ploščami.

Okna, ki so vtopljena v ravnino fasade, so uokvirjena z umetnim kamnom. Kamniti stebri, ki okenske odprtine delijo po sredini, še poudarjajo videz monumentalnosti. Bazen, vodno zrcalo pred vhomom, je bil preurejen; na zelenici stojijo posamezni kipi iz galerijske zbirke. Zupančič: »O Moderni galeriji se je Ravnikar pogovarjal z Le Corbusierom v Parizu, tik pred začetkom gradnje, kjer je pomladi 1939 delal v njegovem ateljeju. Ko se je vrnil iz Pariza, je bil pred nami prepričan modernist.«

Moderna galerija je tako ključno zgodnje delo arhitekta Ravnikarja, sicer Plečnikovega diplomanta, ki se je v začetku leta 1939, torej tik pred gradnjo Moderne galerije, slabe štiri mesece mudil v ateljeju arhitekta Le Corbusiera v Parizu. Moderna galerija zato odraža tako Plečnikov kot Le Corbusierov vpliv, ki ju je Ravnikar nadgradil z lastno poetiko.

V obdobju, ko je bil Le Corbusier brez večjega dela, je Ravnikarju veliko naročilo za Moderno galerijo celo nekoliko zavidal, pojasni Zupančič. V pogovoru z arhitektom Boštjanom Vugo je v kontekstu

opisa Moderne galerije v Ljubljani Ravnikar povedal: »Spominjam se, da mi je na velikonočno soboto Le Corbusier pokazal knjigo, ki jo je izdalo Društvo narodov o Ameriški nacionalni galeriji v toškanskem slogu, celi iz belega marmorja. Nisem se mogel nagledati oblik, svetlobe in senc, kar me je skrajno presenetilo. Za Moderno galerijo je leta 1939 Le Corbusier rekel, o, srečen človek, ki ima tako delo. V glavnem klasičen tretma, ki bi mnogo bolj bogat lahko bil podoben Plečnikovemu in se je le pri veliki fasadi držal Le Corbusiera. Le Corbusierov prijem je bil bogatejši v nevidnem delu, v matematičnem skladu delov, Plečnikov pa bolj plastično obložen. Čelo zgradbe je zunaj veliko 40 x 60 metrov, kamnite plošče njegove obloge so 40 x 60 centimetrov.«

Leta 1948 prva razstava Arhitektura narodov SSSR

Dr. Bogo Zupančič: »V Ravnikarjevi zapuščini v MAO so načrti Moderne galerije z dvema notranjima dvoriščema z dne 7. septembra 1936, kar dokazuje, da je še ne tridesetletni Ravnikar načrte za galerijo oddal leto dni po Hribarjevi smrti. Drugi datirani Ravnikarjevi načrti v MAO so iz novembra 1938; v začetku poletja 1939 so najverjetneje že začeli gradbena dela, kar je mogoče sklepati po zapisu v Kroniki slovenskih mest.«

Gradbena dela je izvajal pooblaščen graditelj Karel Kavka, vendar jih je bližajoča se vojna vihra ustavila. Notranja dela so se nadaljevala po drugi svetovni vojni v spremenjenih družbenih razmerah. Arhiv Republike Slovenije hrani Ravnikarjeve načrte, datirane z dnem 10. oktobra 1946, po katerih je bila Moderna galerija dokončana. Zaradi povojne obnove ter pomanjkanja materiala in strokovnjakov so bila dela zaključena šele leta 1948; od 30. maja do 16. junija tega leta je bila v njej razstava Arhitektura narodov SSSR.

»V vestibulu resda stoji doprsni kip umetnostnega zgodovinarja dr. Izidorja Cankarja, ki je bil poročen z eno od Hribarjevih hčera, a večini obiskovalcev danes ni znano, da so bila za postavitev galerije, ki še vedno služi umetnosti in javnosti, odločilna finančna sredstva potomcev ljubljanskega tovarnarja Dragotina Hribarja in da je to (bil) zgled dobrega javno-zasebnega partnerstva,« še dodaja dr. Zupančič.

Arhitekturni biro Bevk Perović arhitekti je leta 2009 v okviru prenovne prostorov konceptualno spremenil in preoblikoval kletne prostore ter opravil več drugih posegov v Ravnikarjevo zgodnje delo. ■